

6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ

Алла Іванівна Скрипник,
учитель української мови і літератури
та зарубіжної літератури
учитель початкових класів
Томаківського ЗНЗ І–ІІІ-го ступенів № 1,
сmt. Томаківка, Україна

УДК 37.013

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

(з досвіду педагогічної діяльності. Початок)

Психолого-педагогічні аспекти формування креативності у дітей молодшого шкільного віку

Повсякденний досвід дає безліч прикладів того, що кожна людина мислить по-своєму. Завжди є люди, які мислять інакше, ніж інші, вміють бачити дійсність під іншим кутом зору. Нестандартність мислення є основою винаходів, наукових відкриттів, вона за всіх часів спонукала до народження ідей, що спричинюють розвиток людства.

Розвиток суспільства у нових умовах висуває завдання формування творчого потенціалу особистості. Сьогодні суспільство потребує швидких змін, нових прогресивних, креативних ідей. Ми переконані, що сьогодні, а надто – завтра, творча, естетично збагачена особистість є і буде спроможна розв'язувати як щоденні виробничі, так і масштабні завдання, що забезпечуватимуть не просто виживання, а прогрес нації, здатної зайняти у співдружності народів чільне місце, створити кожному громадянину повноцінне економічне та культурне життя.

Вважаю, що сьогодні актуальною є об'єктивна потреба в активному розвитку творчого, інтелектуального потенціалу кожної особи, нації, суспільства в цілому. Творчість за сутністю, внутрішньою логікою переплітається з такими проблемами, як: свідомість, мислення, пізнання, критика, практика, передбачення, соціальний ідеал. Основні підходи до розгляду проблеми творчості в традиційній психології вивчали Б. М. Кедров, Н. С. Лейтес, А. В. Петровський, Я. О. Пономарьов, Г. І. Россолімо, С. Л. Рубінштейн, Б. М. Теплов та ін.

Креативність є науково сталою категорією в психологічній науці. Основне завдання психології творчості полягає в розкритті психічних закономірностей і механізмів творчого процесу та креативності (творчості). Творчість розглядається як основа і механізм розвитку психіки (Н. В. Кіпіані, А. М. Матюшкіна, Я. О. Пономарьов, І. М. Семенов та ін.), а його дослідження зв'язуються з закономірностями мислення (Н. Г. Алексєєв, С. М. Бернштейн, В. С. Біблер, В. Н. Тушкін, О. К. Тихомиров, Е. Г. Юдін). Творчість є тим містком, через який проходять емоційно-естетична реакція від сприйняття до відтворення і закріплюються як особистісні новоутворення. Переконалась, що поняття «творчість» в початковій школі охоплює не лише створення духовних цінностей, отримання кінцевого результату, а сам процес, а також дієвість, здатність до перевтілення чужих думок і почуттів у свої власні.

Теоретичний аналіз праць психологів та вчителів переконав у тому, що творча діяльність дитини зумовлюється специфічною здібністю, яка отримала назву креативність. Креативність – це інтегративна, динамічна особистісна характеристика, що визначає здатність до творчості і є однією з умов самореалізації особистості. Її основним процесом є дивергентне мислення. Творчі здібності або креативність – це багатоконпонентне явище, що пов'язано з особистісними та мотиваційними змінними.

На розвиток творчих здібностей молодших учнів впливає значна кількість чинників. Чинники, з якими

можуть бути пов'язані творчі здібності в молодшому шкільному віці, можна умовно поділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх можна зарахувати такі чинники мікросередовища, як: характер і систему сімейного виховання, вплив навчального закладу та спілкування з однолітками.

Щоб відстежити вплив зовнішніх чинників на учнів класу застосовуємо систему анкет: «Визначення типу темпераменту», «Ставлення учня до школи та класу», «Мотиви навчальної діяльності».

Внутрішні чинники творчих здібностей охоплюють: вікові та індивідуально-психологічні особистості, статеві відмінності, особливості характеру, стилі організації розумової діяльності. Щоб проаналізувати внутрішні чинники учнів застосовуємо анкети: «Темперамент», «Фантазія», «Уява», «Автопортрет», «Пам'ять».

Аналіз чинників є важливим для визначення шляхів розвитку та формування творчих здібностей у підопічних.

Основою для самореалізації творчої особистості постає креативність (творчі здібності). Креативною називають таку особистість, яка прагне до творчої діяльності у будь-якій сфері життя, має широке коло потреб та інтересів.

Креативність – це природна властивість особистості, що існує від початку життя людини; це найвища форма активності особистості. Креативність – це активність, що втілюється у продуктах/продукції творчості. Завдяки їй людина виражає себе, внутрішній світ, змінюючи його. Вона творить не лише зовнішній, але і власний (внутрішній) світ.

Щоб діагностувати та формувати творчу особистість у процесі навчання і виховання, постійно беремо до уваги творчі риси та характер кожного учня. Властивостями творчої особистості вважаються:

сміливість думки, схильність до ризику; фантазія; уявлення та уяву; проблемне бачення; вміння долати інерцію мислення; здатність виявляти суперечності; вміння переносити знання і досвід у нові ситуації; незалежність; альтернативність; гнучкість мислення; здатність до самоуправління.

Щоб розвинути творчі здібності, необхідно створити відповідні умови:

– *фізичні*, що забезпечуються матеріалами для творчості і можливості в будь-яку хвилину застосовувати їх (папір, олівці, фарби, картон, ножиці, глина, тканина тощо);

– *соціально-економічні*, за яких дитина має відчуття зовнішньої безпеки, знає, що її творчі вияви не отримають негативної оцінки;

– *психологічні*, зміст яких полягає в тому, що у дитини формується відчуття внутрішньої безпеки, розкутості і свободи за рахунок підтримки.

Для розвитку креативності враховуємо такі аспекти у навчально-виховній діяльності:

1) насамперед, створюємо сприятливу атмосферу навчальних занять, виховних заходів та свят, годин спілкування;

2) створюємо атмосферу навчальних занять та виховних заходів такими, що спонукають учнів до творчості – це так звані «емоційні погладжування», що містять звернення до дитини тільки на ім'я, збереження рівної, доброзичливої інтонації, заспокійливі або підбадьорювальних дотиків до дитини;

3) намагаємося бачити кожну дитину.

Кажучи про зовнішні умови, що сприяють створенню креативної атмосфери співпраці, не забуваємо про зміст, оскільки це головне, що повинно спонукати дитину до творчості. Це може бути незвичайний поворот сюжету, елементи новизни, сумісне емоційне переживання тощо. Діяльність з учнями з активізації

пізнавальних інтересів будуємо у такій послідовності: **ЦІКАВО – ЗНАЮ – ВМІЮ.**

Намагаємося створити навчально-виховний процес не простішим, а зрозумілішим. Дітям має бути зрозумілою мета завдання, оскільки тоді вони з інтересом виконують багато нецікавої, але потрібної роботи.

Одним зі способів розв'язання проблеми підвищення пізнавальної активності та розвитку креативних здібностей обираємо використання у навчальному процесі творчих ігор і вправ, тому що емоційне забарвлення сприяє глибокому та міцному засвоєнню матеріалу, розвитку особистості кожного учня.

Діагностична діяльність з виявлення креативності в учнів молодших класів

Креативність – це процес народження нового, створення нових думок, почуттів або образів, що стають безпосередніми регуляторами творчих дій. Виховання креативної особистості потребує реалізації системи державних заходів за допомогою застосування комплексного наукового доробку, де вагоме місце зайняла б психологія, як наука, що досліджує теоретичні та прикладні сторони формування особистості. Сьогодні проведена значна робота в галузі дослідження творчості, творчого та креативного мислення, методів розвитку творчого потенціалу особистості.

Для вивчення рівня розвитку творчого мислення (креативності) дітей молодшого шкільного віку було застосовано психодіагностичні методики: вербальні та образні тести творчого мислення Торренса і тести креативності Туніка. Останні створено на базі креативних тестів Гілфорда.

Ми використовуємо визначення рівня креативності за Дж. Гілфордом, який виділив інтелектуальні здібності, що характеризують креативність:

- 1) швидкість думки – кількість ідей, що виникають за одиницю часу;
- 2) гнучкість думки – здатність переходити з однієї ідеї на іншу;
- 3) оригінальність – здатність виробляти ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих поглядів;
- 4) допитливість – чутливість до проблем у навколишньому світі;
- 5) здатність до розробки гіпотези;
- 6) ірреальність – логічна незалежність реакції від стимулу;
- 7) фантастичність – повна відірваність відповіді від реальності за наявності логічного зв'язку між стимулом і реакцією;
- 8) здатність розв'язувати проблеми, здатність до аналізу та синтезу;
- 9) здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі.

Систематично проводимо тестування класного колективу та здійснюємо аналіз тестів з покращення формування креативності в учнів.

Тест «Конструювання фрази за початковими буквами слів»

(за методикою Дж. Гілфорда)

Мета: виявити рівень мовленнєвого розвитку учня, багатство його словникового запасу.

Вік: 9–12 років.

Обладнання: роздруковані бланки тесту.

Інструкція. Учні пропонуються написати якнайбільше речень із чотирьох слів, у яких кожне слово починається з певної букви.

Фраза обов'язково повинна бути логічною, а слова в реченні – погодженими за родами, числами, особами та відмінками. Додавати інші слова або прислівники не дозволяється. Зазначені букви можна використовувати як прислівники. Час виконання завдання – 5 хв.

Таблиця 1

Зразок бланку-тесту

1-е слово	2-е слово	3-є слово	4-е слово
в	в	в	м
в	в	в	м
в	в	в	м
в	в	в	м

Обробка отриманих результатів

Для оцінювання творчих здібностей учня підраховується кількість правильно складених речень.

За показниками тестування маємо результати: *високий* рівень здатності до конструювання фраз за рік зріс на 10 %, а *низький* рівень знизився на 5 %.

За визначенням Е. Торренса: «Креативність – це означає копати глибше, дивитися краще, виправляти помилки, розмовляти з котом, пірнати на глибину, проходити крізь стіни, запалювати сонце, будувати замок на піску, вітати майбутнє». Він виділяє чотири основні параметри, що характеризують креативність:

- легкість/швидкість виконання текстових завдань;
- гнучкість – число переключень з одного класу об'єктів на інший у ході відповіді;
- оригінальність – мінімальна частота відповіді до однорідної групи;
- точність виконання завдань.

Тест «Фантазія» (уява)

Мета: визначити рівень розвитку уяви в учнів.

Вік: 6–14 років

Обладнання: роздруковані бланки тексту, олівці чи ручки.

Інструкція. Учень має відповісти на питання «так» або «ні».

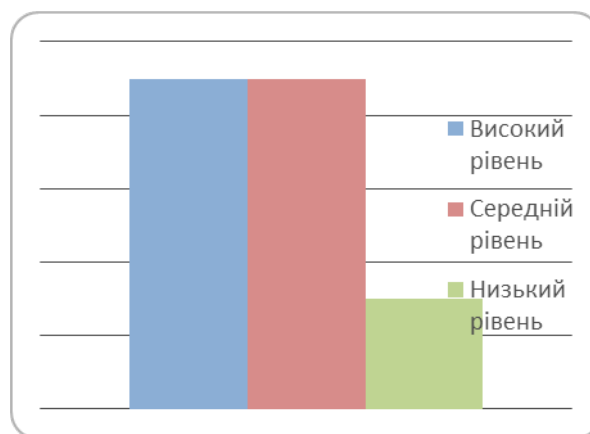
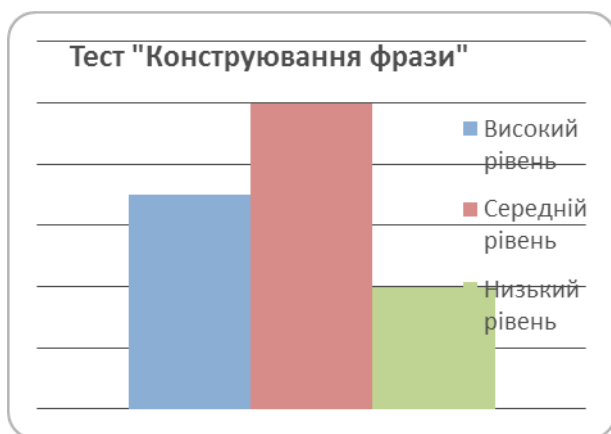
1. Чи захоплюєшся ти малюванням?
А) так Б) ні
2. Чи часто сумуєш?
А) так Б) ні
3. Розповідаючи про який-небудь життєвий випадок, чи прикрашаєш розповідь вигаданими деталями?
А) так Б) ні
4. Виявляєш ініціативу у навчанні?
А) так Б) ні
5. У тебе розмашистий почерк?
А) так Б) ні

Таблиця 2

Результати опитування

Вік дітей	Рівень розвитку мовленнєвих здібностей		
	високий	середній	низький
9	3 речення і більше	1 речення	1 речення
10	4 речення і більше	2-3 речення	1 речення
11	5 речень і більше	3 речення	2 речення
12	6 речень і більше	4-5 речень	3 речення

3 клас

4 клас

Рис. 1. Результати здатності учнів до конструювання фрази

6. Чи сперечаєшся ти з батьками щодо одягу, орієнтуючись на власне почуття красивого?

А) так Б) ні

7. Чи маєш звичку занудьгувавши малювати одні й ті ж фігурки?

А) так Б) ні

8. Чи любиш імпровізувати, коли граєш музику, танцюєш або читаєш вірш?

А) так Б) ні

9. Твої твори з літератури більш змістовні, ніж у твоїх однокласників?

А) так Б) ні

10. Тобі сняться незвичайні сни?

А) так Б) ні

11. Чи легко ти орієнтуєшся в обставинах, якщо місцевість буде знайома тобі лише за описом?

А) так Б) ні

12. Чи траплялося так, що ти плакав, коли дивився фільм чи читав книгу?

А) так Б) ні

Ключ:

14-16 балів. У дитини багата фантазія. Віміло спрямована, вона прикрасить її життя, принесе багато радості собі та оточуючим.

9-12 балів. Дитина здатна фантазувати, але потребує стимулювання цих здібностей.

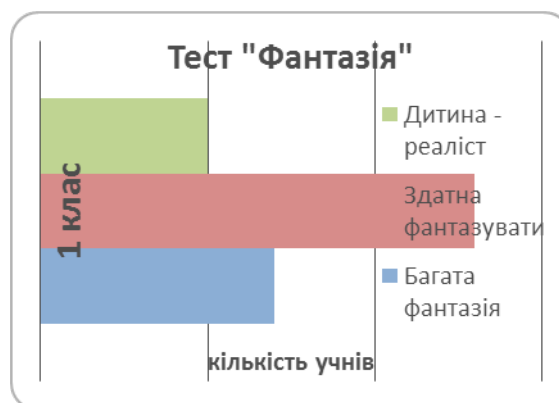
5-8 балів. Скоріше за все, дитина – реаліст. У певному сенсі це збіднює її життя. Потрібно пробудити у неї бажання фантазувати та розвинути ці здібності.

За показниками тесту упродовж трьох років маємо такі результати: показники «багатої фантазії» збільшились на 8 %, показники «здатності до фантазування» на 4 %, а показники «дитина – реаліст» зменшились на 12 %.

Таблиця 3

Обробка отриманих результатів

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
А	2	1	1	2	1	2	0	1	2	1	1	1
Б	1	2	0	1	0	1	1	0	1	0	0	0

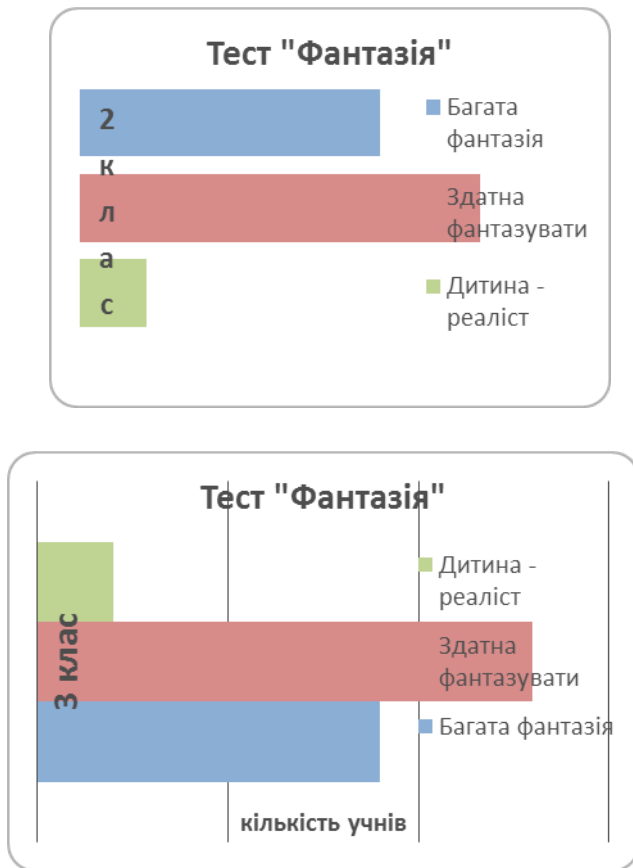

Рис. 2. Результат тестування учнів («Здатність фантазувати»)

Варто погодитись з психологами, що в будь-якому розумовому процесі поєднуються продуктивні та репродуктивні компоненти. Необхідно приділяти значну увагу розкриттю суті творчого мислення, виявленню механізмів творчої діяльності та природи творчого мислення, адже з творчим мисленням пов'язано дві особистісні якості:

- 1) *інтенсивність пошукової мотивації;*
- 2) *чуттєвість до побічних утворень, що виникають за розумового процесу.*

Особливістю творчого мислення учнів є те, що дитина некритично ставиться до власного продукту – творчості. Дитячий задум не спрямовується жодними ідеями, критеріями, вимогами, а тому є суб'єктивним.

Розвиток творчого мислення невіддільний від формування практичних умінь та навичок. Чим більш різнобічні та досконалі вміння та навички учнів, тим багатша їхня фантазія, реальніші задуми, тим більше складних математичних завдань виконують діти.

Формуючи креативну мисленнєву діяльність учнів, використовують тести, серед яких і тест на «Логічне мислення».

Тест «Логічне мислення учня»

Мета: дослідити здатність учня до уяви та словесно-логічного мислення: вміння правильно й повно відповідати на питання, бачити причинно-наслідкові зв'язки.

Вік: 6–13 років.

Обладнання: роздруковані бланки опитувальника, чисті аркуші паперу, ручки.

Інструкція. Учні пропонуються пофантазувати на тему: «Що відбудеться, якщо...?» Завдання дитини дати як можна більше повних та оригінальних відповідей на поставлені запитання:

Що відбудеться якщо:

- дощ буде лити не припиняючись?
- всі тварини почнуть говорити?
- всі гори раптом стануть цукровими?
- у тебе виростуть крила?
- Сонце не зайде за обрій?
- оживуть всі казкові герої?
- люди зможуть читати думки один одного?

Обробка отриманих результатів

Чим більш докладно та детально відповідатиме учень, тим краще у нього розвинені образне мислення та уява.

Для оцінювання результатів необхідно враховувати:

а) фактор часу (час, витрачений на роздуми):
5 хв – 1 бал, 4 хв – 2 бали, 3 хв – 3 бали, 2 хв – 4 бали, 1 хв – 5 балів.

б) активність уяви:

5 балів – оригінальна докладна відповідь з елементами гумору.

3–4 бали – незвичайна відповідь з елементами фантазії.

2 бали – банальна відповідь (нічого не буде; такого не буває)

1 бал – відповідь не по суті або зустрічним запитанням, відмова від відповіді.

Максимальна кількість балів – 10. Чим менше дитина набере балів, тим більше вона потребує занять з розвитку уяви та творчого мислення.

За результатами тестування здатність уявляти та словесно-логічно мислити збільшилась на високому рівні – на 12 %, а на низькому – зменшилась на 8 %.

Окрім тестів, для визначення креативності ми використовуємо спеціальні опитувальники зі списками ситуацій, почуттів, інтересів, форм поведінки, що характеризують творчість дитини. Ці опитувальники адресуються як учням, так і їхньому оточенню. Для аналізу продуктів творчості враховуємо думку шкільного психолога (тест «Будинок», «Автопортрет»).

Як показали результати спостереження і тестування високі показники креативності не гарантують творчі досягнення у майбутньому, а лише збільшують ймовірність їхньої появи за наявності високої мотивації до творчості та оволодінні необхідними творчими вміннями.

Визначення «обдарованості» учня – це складна задача, у процесі розв'язання якої використовуються результати психологічного обстеження та відомості шкільної та позашкільної діяльності учня, отримані за рахунок опитування батьків та однолітків.

Творчі можливості учнів не пов'язані з їхньою здатністю до навчання. Вони не завжди відображаються у тестах інтелекту, але творчість може стимулюватися не стільки різноманітністю наявного знання, скільки сприйнятливостю новим ідеям. Творчі рішення часто приходять під час релаксації, розсіяної, а не напруженої уваги.

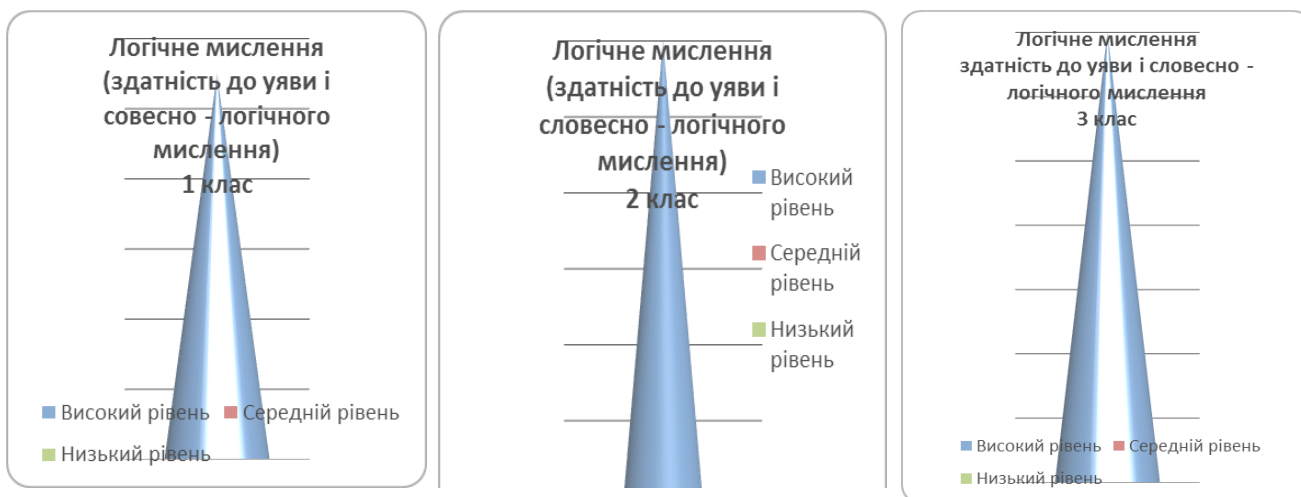

Рис. 3. Результати логічного мислення учнів за три роки навчання

За результатами діагностування «Творчих схильностей учнів» (упродовж трьох років) серед 25 учнів деякі змінили ставлення до вподобань:

- до «академічних»: покращилось – у 3 учнів (12 %), погіршилось – у 1 учня (4 %);
- до «господарсько-практичних»: покращилось – у 1 учня (4 %), погіршилось – у 6 учнів (24 %);
- до «творчих»: покращилось – у 3 учнів (12 %), погіршилось – у 4 учнів (16 %);
- до «спортивних»: покращилось – у 1 учня (4 %), погіршилось – у 5 учнів (20 %);
- до «шоу – організаторських»: покращилось – у 5 учнів (20 %), погіршилось – у 3 учнів (12 %).

Для розвитку креативності учнів намагаємося забезпечити сприятливі умови для творчості учнів у класі, тобто, полегшуємо та стимулюємо питання, нові ракурси, ідеї. Разом з тим, приділяємо увагу навчанню аспектів творчого мислення: пошуку проблем, зв'язків; альтернативності та оригінальності у висуванні гіпотез; оцінюванні розроблених ідей.

Продовження у наступному номері журналу.

Дякую, що знайомитесь з моїм досвідом.

Використані літературні джерела

1. Василькевич Я. Проблема діагностики творчих здібностей у діяльності психологічної служби ВНЗ [Текст] / Я. Василькевич // Рідна школа. – 2008. – № 10. – С. 43–45.
2. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень [Текст]: монографія / ред.: В. О. Моляко, О. Л. Музика // Держ. фонд фунда-

мент. дослідж. М-ва освіти і науки України. – Житомир: Рута, 2006. – 320 с.

3. Колеснікова Г. І. Літературна творчість – ефективний засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів [Текст] / Г. І. Колеснікова // Педагогіка вищ. та серед. шк.: зб. наук. пр. – Вип. 28. – 2010. – С. 239–244.

4. Курята Ю. В. Креативне мислення як чинник соціалізації дітей молодшого шкільного віку [Текст]: автореф. дис. ... канд. психол. наук / Ю. В. Курята // Нац. акад. Держ. прикордон. служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2008. – 20 с.

5. Лобода О. В. Креативність як основа психічного здоров'я особистості [Текст] / О. В. Лобода // Наука і освіта. – 2010. – № 3. – С. 61–65.

6. Міщиха Л. П. Психологія творчості [Текст]: навч. посіб. / Л. П. Міщиха // Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. – 447 с.

7. Нікітенко Т. М. Творчий розвиток особистості – одне з найважливіших завдань гуманістичного освітнього процесу [Текст] / Т. М. Козіна, Р. І. Нікітенко // Наша школа. – 2008. – № 4. – С. 37–42.

8. Розвиток творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку [Текст] / М. О. Шопіна // Освіта на Луганщині. – 2007. – № 2. – С. 136–139.

9. Якубова Л. А. Методика розв'язання проблемних завдань як засобу розвитку творчих здібностей школяра [Текст] / Л. А. Якубова // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2008. – № 2. – С. 97–103.

10. Новолокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій [Текст] / Н. П. Новолокова. – Харків: Вид. група «Основа», 2012. – 176 с. – (Серія: «Золота педагогічна скарбниця»).